

MEHMET GENÇ'İN ARDINDAN: HER DAİM “GENÇ” KALAN

Tayfun ULAŞ*

Muhterem hocamız, kıymetli insan, iktisat tarihi uzmanı ve mütefekkir Mehmet Genç, 18 Mart 2021 tarihinde 87 yaşında dâr-ı bekâya irtihal etti. İstanbul'da Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından caminin haziresinde, Ahmet Cevdet Paşa, Ali Emîrî Efendi, Halil İnalçık, Semavi Eyice ve Kemal Karpat'ın yanında, Tarihçiler Sofası'nda sırlandı. “Âlimin ölümü, âlemin ölümüdür”. Rahmetli hocamız, ömrünü ilme adayan, düşünceyi ve düşünen insanları önemseyen, son nefesine kadar çalışmaya devam eden, hasbîliği, tevâzu ve zerafeti ile müstesna bir şahsiyetti.

Hocamızın akademik yaşantısı da kendisi gibi nevi şahsına münhasır idi. 1934'te Artvin Arhavi'de dünyaya gelmiş, 1953 yılında İstanbul'da Haydarpaşa Lisesi'ni bitirmişti. 1958'de Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü'nü bitiren hocamızın “Mülkiye”deki eğitimi süresince “en iyi arkadaşı” Sezai Karakoç olmuş. Bir konuşmasında, Mülkiye'de okurken çeşitli fikirlere sahip Mehmed Şevki Eygi, Cemal Süreya, Mete Tunçay ve Taner Timur gibi “entelektüel” arkadaş ve gruplar arasında çok verimli sohbetler gerçekleştirebildiklerini ifade etmişti. Mülkiye günlerini son sınıftayken “tüberküloz” teşhisi konulduğu dönem hariç her daim güzel anardı.

Mehmet Genç, Mülkiye'den mezun olduktan sonra kısa bir süre Ankara Valiliği'nde maiyet memurluğu ve Şereflikoçhisar'da kaymakam vekilliği yapar. Tekrar ilim hayatına dönmek isteyen Genç, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Türk İktisat Tarihi Enstitüsü için asistanlık sınavına girip Türkiye'de iktisat tarihinin kurucularından olan Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın yanında çalışmaya başlar. Doktora tezi için “Sanayi Devrimi'nin Osmanlı Sanayiine Etkileri” konusunu seçer. Doktora süresi nihayete erdiğinde kendisini tatmin etmeyen bir metni sunup “doktor unvanı”nı almak içine sinmez. Hocası Barkan enstitüde kalıp araştırmasına devam etmesini isteyince Genç, 1965'den 1982 yılına kadar aynı enstitüde “İktisat Tarihi Uzmanı” olarak çalışır ve Osmanlı Arşivi'nde yoğun mesaisi başlar. Bu süre zarfında Barkan vefat etmiştir. 2000 yılında *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* başlığıyla yayımladığı kitabının önsözündeki “Hac Yolunda Bir Karınca” başlıklı yazısında bu süreci şu şekilde

---

* Araştırma Görevlisi,Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, tayfunulas@osmaniye.edu.tr

kaydeder: “(...) Bu arada rahmetli hocam Ömer Lütü Barkan 1973’de emekli oldu; 1979’da vefat etti. Onun ayrılmasından sonra doktora tezini yazıp verecek bir merci kalmadığı gibi iklimi de geçmiş bulunuyordu. (s. 25)”¹

1983 yılında Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi’nde “İktisat Tarihi” ve “Tarih Metodolojisi” dersleri, 1985-2002 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerine Tarih ve Sosyal Bilimler dersleri verir. 1999 yılında emekli olduktan sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve İstanbul Şehir Üniversitesi’nde dersler vermeye devam eder.

Mehmet Genç’in, doktora tez çalışmasından yola çıkarak hazırladığı ve 1973 yılında Türkiye İktisat Tarihi Semineri’nde sunduğu “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi” isimli çalışması akademik çevrelerce, haklı olarak, büyük kabul ve takdir görür. “10 sayfasını yazmak 15 senemi aldı” dediği ve tüm mesaisini hasrettiği çalışmalarını, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* başlığı altında titizlikle bir araya getirir (2000). Kitap aynı yıl, Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “Fikir” dalında ödülle taçlandırılır.

Merhum Hocamız ciddi bir mütefekkir idi, bunu iktisat tarihi çalışmalarına da yansıtarak Osmanlıların iktisadî dünya görüşünü; “iaşecilik (provizyonizm)”, “gelenekçilik (tradisyonalizm)” ve “fiskalizm²” ilkeleri ile temellendirdi. Osmanlı malî sisteminin temellerini anlamaya ve anlamlandırmaya dair çok önemli ve özgün tespitlerde bulunarak 18. yüzyıla “değişim ve dönüşüm” bakış açısıyla yaklaşmanın gerekliliğini gösterdi. Uluslararası kitaplarda yazmış olduğu bölümlerle ve katıldığı seminerlerle Osmanlı iktisadî yapısına dair önemli tespit ve tahlillerini paylaştı.

“18. Yüzyıla Ait Osmanlı Malî Verilerinin İktisadî Faaliyetin Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği Üzerinde Bir Çalışma” başlıklı çalışması, 18. yüzyıldaki Osmanlı iktisadî yapısını anlamak ve iktisadî verileri doğru şekilde anlamlandırmak açısından rehber niteliğindedir.³ Kanaatimce söz konusu makale, hocanın henüz değeri layıkıyla tam teslim edilmemiş çalışmalarının başında gelir. Ayrıca Prof. Dr. Erol Özvar ile birlikte derlediği *Osmanlı Maliyesinde Kurumlar ve Bütçeler* kitabı iki cilt halinde 2006 yılında yayınlandı. Kitapta, Osmanlı maliyesine ait bütçeler ve bunların anlamlı hale getirilmesi bahsinde malî kurumlar ve gelişmelere dair müstakil çalışmalar mevcuttur.

¹ Bu arada Hocamız, “Hac Yolunca Bir Karınca” başlıklı giriş yazısında tüm bu süreçleri ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

² “(...) En genel ve kısa tanımı ile fiskalizm, hazineye ait gelirleri mümkün olduğu kadar yüksek düzeye çıkarmaya çalışmak ve ulaştığı düzeyin altına inmesini engellemektir (...)”, Mehmet Genç, “Osmanlı İktisadî Dünya Görüşünün İlkeleri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, III/1 (1989), s. 182-183.

³ Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s. 143-183.

Vefatından kısa süre önce yayınlanan *Osmanlı Ekonomisine Dair Konuşmalar - I* başlıklı kitabı⁴ ise Prof. Dr. Erol Özvar ile Mehmet Genç'in katılmış oldukları panel ve konuşmalardan, soru-cevap kısımlarından meydana gelmektedir. Serinin ilk cildi olarak tasarlanan kitapta, Osmanlı iktisat tarihine dair yapılan değerlendirmeler ve tespitler son derece ilgi çekici.

Hocamızın bir de "Mehmet Sırrı Gezgini" müstear ismiyle yapmış olduğu çeviriler bulunmaktadır. İtalyan iktisat tarihçisi Carlo Maria Cipolla'nın *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi*⁵ ve Ahmed Djevad'ın *Yabancılar Gözüyle Türkler*⁶ isimli kitabı bu meyanda zikredilebilir. Cipolla'nın kitabı özellikle iktisat ilminin geçmişten günümüze aynı iç devinimlere sahip olarak insanın doğasında yer aldığını göstermesi bakımından ilgi çekici. Ayrıca zirai ve sanayi devriminin etkilerini yerinde tespitler ile sentezleyerek geniş bir bakış açısı sunmakta.

Bu bahiste hocamızın çalışmaları üzerine daha fazla kelâm ederek haddimi ziyadesiyle aşmak istemem. Umarım değerli iktisat tarihi hocalarımız, Mehmet Genç hocanın çalışmalarını daha kapsamlı analiz edip geniş bir değerlendirme kaleme alacaklardır.

* * *

Bu kısımda, Mehmet Genç Hoca ile tanışıklığımdan ve görüşmelerimiz esnasında edindiğim bazı izlenimleri paylaşmak istiyorum. Hoca ile 2013 Yazı'nda Yalova Belediyesi ve Halil İnalçık Enstitüsü tarafından Yalova'da tertip edilen *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Sempozyumu*'nda tanışma imkânına eriştim. O zamanlar Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü'nde talebeydim. Sempozyumda öğleden önceki oturumlar sona erdikten sonra öğle yemeğine geçilmişti. Bu esnada Mehmet Hoca'nın yanına gidip kendimi arz ettim. Hocamız çok derin bir sıcaklık gösterip kabul etti. Sohbet esnasında, okuldaki bir dersimin sınavında kendisinin anlattığı anektodu iktibas ettiğimi belirttim. "Hangisidir acaba, efendim" dedi. "Hocam, Wagner'in müziği ve Osmanlı kurumlarının ne zaman ortaya çıktığı hakkındaki ifadeniz" dedim. Tebessüm etti. "Wagner'i çok seviyorum, dinlemekten hiç sıkılmadım bu zamana kadar" dedi. Sohbet akabinde bana iletişim bilgilerini vererek irtibat halinde olmamızı istedi. Aradan zaman geçti, Dil-Tarih'ten mezun olduktan sonra Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimime başladım.

---

⁴ İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2021.

⁵ İngilizce olarak "*The Economic History of World Population*" başlığı ile 1962 yılında Penguin Books tarafından basılmıştır. 1980 yılında çevrilen kitabın ismi "Ekonomi ve Nüfus" olarak yer almış (İstanbul, Tur Yayınları, 1980); fakat daha sonra Ötüken Neşriyat tarafından yapılan yayınında "*Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi*" (1992) başlığı tercih edilmiştir.

⁶ Kitap son olarak 2013 yılında Kitabevi Yayınları'ndan çıkarken çevirmen olarak Mehmet Genç ismi yer almaktadır.

14-17 Ekim 2015 tarihlerinde Sakarya’da düzenlenen *Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi*’nde Mehmet Genç Hoca ile tekrar bir araya gelme imkânı buldum. Kendisine yüksek lisans tezim için çalışmak istediğim konuyu anlattım. Hocamızla sohbetimizin akabinde yüksek lisans tez konum için cesaret ve özgüven bulmuştum. Tez yazım sürecinde ise takıldığım konularda kendisine danışabileceğimi teklif etmesiyle büyük bir imkân bahşetmişti bana.

Tez sürecim devam ederken emr-i Hakk vaki oldu, danışmanım muhterem Prof. Dr. Halil İnalçık Hocamız Hakk’a yürüdü. Mehmet Genç Hoca bu süreçten sonra ilgi ve alakasını benden ve tezimden esirgemedi. Tez nihayete erdiğinde İstanbul’a gelip burada doktora eğitimine başlamamı önerdi. İstanbul’da doktora eğitimine başladıktan sonra Hocamızın bütün derslerine katıldım. Dersleri inanılmaz keyifli ve öğretici geçirdi. Her daim zarif, nüktedan, mütebessim ve takdîrkârdı. Ders esnasında telefonla arayan *televizyoncuların* program davetlerine verdiği nezâket timsâli cevapları hariç, kimseyi reddettiğine şahit olmadım.

“Osmanlı Paleografyası” dersinde okuttuğu belgelerden önce, “ben bile bu harfleri ve yazıyı sonradan öğrendiğime göre, siz hayli hayli öğrenirsiniz, sadece çaba gösterin, göreceksiniz kendiliğinden çözülecek belgeler” derdi. Her daim teşvik edici sözlerle öğrencilere özgüven aşıları. İnanılmaz keyifli anılarını ve hayat tecrübelerini çok cömertçe paylaşırdı. Öğrenmeye her daim açık olan, ilmî ahlâkı çok önemseyen ve kendisine şîâr edinmiş bir mütefekkir idi. Entelektüel birikiminin daima tarihçiliğini beslediği çok açıktır. Kanaatimce hocamızın Osmanlı iktisat tarihine dair tespitlerinin sağlam temeller üzerine oturmasını sağlayan amillerden biri de budur.

Mehmet Genç, yaptığı çalışmalar ve tespitlerle tarihçiliğimizin düşünce ufku olmuş idi. Osmanlıların “gerileme” dönemine dair şu tespiti bu meyanda zikredilebilir: “Osmanlıların Avrupa’daki genişlemesi 329 yıl (1354-1683), geri çekilmesi ise 239 yıl sürmüştür (1683-1922). Osmanlıların Sanayi Devrimi’ni gerçekleştirmiş olan Avrupa karşısındaki bu geri çekilmesini, genişlemeden daha başarılı görmek gerekir. Osmanlıların düşüşü, yükselişlerinden daha muhteşemdir”.⁷

Merhum Hocamız, yazmaktan çok okumayı, araştırmayı severdi. Kendisinin Albert Einstein’dan Nietzsche’ye uzanan geniş bir ilgi ve bilgi yelpazesi vardı. Son çıkan kitapları takip eder, kütüphaneler aracılığı ile bunların getirilmesi hususunda çok çaba sarf ettiğini dile getirirdi. Yeni çıkan kitap haberlerini ders öncesinde hocayla paylaştığımızda büyük bir sevinç ve merakla sorardı hemen, “Okudunuz mu, nasıldır acaba?”.

⁷ Mehmet Genç, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi” başlıklı konuşması, 29 Nisan 2002, *BİSAV*, İstanbul. Hocamızın bu konuşması internet üzerinden erişilebilir.

Son olarak her daim "Genç" kalan ve "İnsan hakikati ararken tevâzuyu da öğreniyor" diyen Hocamızın en sevdiğim sözlerinden birisiyle bitirmek isterim:

"Nietzsche, 'uçurumun içine bakarsan uçurum da senin içine bakar' diyor. Ben Osmanlı Uçurumu'nun içine baktım. O da bana baktı ve neticede kaynaştık."⁸

Hocamıza rahmet niyazıyla, tüm sevenlerinin, öğrencilerinin ve milletimizin başı sağ olsun.

*"Hayy!" de kalk ey müverrih bak ne yazar taşında,
Genç Hoca melek oldu seksen yedi yaşında. (1442)⁹*

---

⁸ Mehmet Genç, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi" başlıklı konuşması, 29 Nisan 2002, *BİSAV*, İstanbul.

⁹ Sayın Halit Özkan'ın rahmetli Hocamızın vefatına düştüğü tarihtir.

